

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ
Енглески авантуристички роман XVIII и XIX века: културолошки контекст и жанровско одређење, кандидаткиње Јелене Спасић

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовео комисију</p> <p>9. септембар 2011, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p>
<p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (предмет: Енглеска књижевност), 2006; Филозофски факултет у Новом Саду</p> <p>др Владислава Гордић-Петковић, редовни професор, ужа научна област: Енглеска и америчка књижевност (предмет: Енглеска и америчка књижевност, 2007; Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду)</p> <p>академик Светозар Кољевић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност.</p>
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме:</p> <p>Јелена (Глиша) Спасић (рођена Матић)</p>
<p>2. Датум рођења, општина, Република:</p>

10. август 1976, Београд, Србија

3. Датум одбране , место и назив магистарске тезе:

07. 10. 2006, Нови Сад, *Приповедач и прича у романима Казуа Ишигура*

3. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Наука о књижевности

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Енглески авантуристички роман XVIII и XIX века: културолошки контекст и жанровско одређење

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација *Енглески авантуристички роман XVIII и XIX века: културолошки контекст и жанровско одређење* кандидаткиње Јелене Матић обухвата 255 куцаних страна. Подељен је на десет поглавља: 1) Увод (стр. 3-8); 2) Културолошко-књижевни контекст (9-25) 3) Жанровско одређење и узрасни идентитети (26-32); 4) Данијел Дефо – Мит о савременом Одисеју (33-65); 5. Џонатан Свифт – Авантура у одразу искривљеног огледала (66-102); 6. Фредерик Меријет – Поморска авантуристичка прича (103-137); 7. Роберт Мајкл Балантајн – Дечачка авантура (138-168); 8. Роберт Луис Стивенсон – Разиграна авантура (169-197); 9. Радјард Киплинг – Притајена апологија империјализма (198-236); 10. Закључак (237-241). Рад садржи и апстракт с кључним речима, на српском и енглеском језику. Систематично разврстана библиографија приложена на крају рада (стр. 242-255) обухвата 261 библиографску јединицу.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Своје исцрпно и темељно истраживање, спроведено с истинском преданошћу, кандидаткиња је отпочела успостављањем чврстог културолошког контекста настанка одабраних дела, као и њиховим жанровским одређењем. Реч је о компетентно и промишљено одабраним, истински репрезентативним делима авантуристичког жанра у енглеској књижевности; то су *Робинзон Крусо* Данијела Дефоа, *Гуливерова Путовања* Џонатана Свифта, *Поморски кадет Цек Изи* Фредерика Меријета, *Корално острво* Роберта Мајкла Балантајна, *Острво с благом* Роберта Луиса Стивенсона и *Ким* Радјарда Киплинга.

Авантуристичка прича, истиче кандидаткиња, представља причу која се у безбројним верзијама још од давних времена увек изнова препричава. То је пре свега прича о супериорности, доминацији и успеху, најчешће изграђена на тези по којој су белопути Европљани природни господари света јер су храбри, вешти, снажни, рационални и потпуно посвећени свом задатку. Авантуристичка прича говори о томе како они савладавају опасности природе, како су друге, „инфериорне“ расе њима подређене и како они, куд год да пођу, шире цивилизованост, ред и просвећеност. То је омиљена прича читаве европске књижевности, испричана толико пута да није тешко поверовати да је њена слика о свету истинита. Суштински, луцидно примећује Јелена Спасић, та прича је увек иста – то је прича о Одисеју, о Јасону и златном руну, о Беовулфу, о Витезовима округлог стола, али је у исто време и прича о Робинсону Крусоу, Џејмсу Бонду и суперхеројима из научнофантастичних прича.

Позивајући се на Нортропа Фраја, кандидаткиња подсећа да мит о потрази суштински лежи у основи сваке књижевности, те да преузима своје значење из цикличности смене годишњих доба и „средишњег израза људске енергије која је трансформисала природно окружење у пасторални, културни и цивилизовани свет људског облика и значења, при чему је херој симбол оживљавања моћи пролећа, а чудовишта и остарели краљеви ослабљене силе апатије и немоћи зиме“ (4). Неоспоран је централни значај приче о хероју у европској култури – међутим, током претходних неколико деценија, критичари су почели да преиспитују поруку авантуристичке приче, истичући да они који немају белу боју коже нису априорно инфериорни, да сама логика приче неће на задовољавајући начин одговорити на сва питања и да стицање моћи и успеха неће безусловно и обавезно довести

до личног задовољства.

Значајан део ове традиције представља англосаксонска авантуристичка проза писана током осамнаестог и деветнаестог века. Та се проза својим одликама прилагодила културолошком и историјском контексту и била је омиљено штиво тадашњих читалаца. Стога је, да би се феномен и значај авантуристичке приче током овог периода растумачио и критички приказао, овај жанр у дисертацији Јелене Спасић анализован с друштвеног и књижевно-теоријског аспекта, те је у духу културолошких студија феномен авантуристичке приче повезан с културолошким аспектима епохе у којој је настао и развијао се. Дисертација је при том обухватила широк распон друштвених феномена током споменута два века, при чему је књижевно-историјски интердисциплинарни приступ створио услове за анализу културе друштва и етичких вредности у одразу књижевног дела. Пошто књижевни текст добија значење у контексту, указано је и на то како друштво и култура могу да утичу на значење текста, те је истакнута и историчност текстова и текстуалност историје у анализованим романима. У том смислу, показала је ауторка дисертације, нови историзам може да интегрише текст и друштвено-историјски контекст, показујући, с једне стране, како ванкњижевне културолошке формације обликују књижевни дискурс, а с друге стране како видови књижевне праксе јесу поступци који утичу на ток догађаја и обликују моралну свест младих читалаца. Тако је теорија новог историзма, као један од метода анализе, омогућила проналажење одговора на кључна питања, као што су: како и зашто прича постаје таква да преноси баш поруку коју преноси; какве су биле књижевне околности из окружења; које врсте културолошких тврдњи дело износи и на која питања одговара. Зарад давања јаснијег одговора на ова питања, испитана је и почетна рецепција и критичка историја дела, с посебним нагласком на читалачку публику и њене навике, као и на детаље који се тичу статуса дела унутар канона матичне књижевности.

Докторска дисертација Јелене Спасић понудила је и целовито жанровско одређење енглеског авантуристичког романа осамнаестог и деветнаестог века. Авантуристички роман јесте настао као жанр намењен одраслим читаоцима, али се под утицајем културолошког контекста – и то је један од значајних увида остварених у овом раду – трансформисао у роман за децу и омладину. Критеријуми за жанровско одређење и разликовање ове две врсте романа заснивају се на основним одликама карактеризације лика, динамичности радње и степена схематизованости сужеа. Књижевност за одрасле обично наглашава унутрашњи живот јунака дела, при чему је мање наглашена динамика

радње, док књижевност за децу и омладину ставља нагласак на радњу, акцију, сензационализам и динамично извршавање задатака. Радња је при том схематски упрошћена, а пошто млади читаоци воле јасно оцртане контуре лика, дата карактеризација не претпоставља даљи развој и промене током многобројних авантура, а језик приповедања се због своје једноставности пореди са традицијом усмене бајке. Ови текстови су писани специфично за децу и младе, па стога и нуде углавном ликове деце и младих као главне ликове. При том, они не садрже теме типичне за свет одраслих, које нису у складу са њиховим годинама и потребом да буду заштићени од грубости, релативно су кратки, баве се темом одрастања и сазревања, док им је карактер у извесној мери дидактички или образовни, тако да на крају добро по правилу надвладава зло. У раду је показан и развојни пут авантуристичких прича из осамнаестог и деветнаестог века, уз јасно истицање промена у перцепцији, а тиме и одређењу ове врсте књижевности у двадесетом веку. У складу с тим, оно што се данас назива књижевношћу за децу и омладину може само да личи на наивну причу, али та прича више није ни наивна ни једнозначна. Управо такви текстови тематизују вишезначни свет и захваљујући својој слојевитости лако комуницирају и са децом, као и с младима и одраслима, при чему све три категорије читалаца могу у њима да пронађу свој читалачки лик и идентитет. Тако је ова дисертација убедљиво показала како авантуристичка прича осамнаестог и деветнаестог века суштински припада граничној књижевности између оне која је намењена деци и омладини, и литературе за одрасле.

VI. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У докторској дисертацији Јелене Спасић показано је како Данијел Дефо, Џонатан Свифт, Фредерик Меријет, Роберт Мајкл Балантајн, Роберт Луис Стивенсон и Радјард Киплинг класичне елементе авантуристичке приче примењују тако што у својим приповестима херојску потрагу смештају на пуста острва, у далеке и непознате земље и егзотичне пределе, уносећи при том у њих елементе линеарног путовања, приче о одрастању, као и о сукобу добра и зла, при чему је зло отелотворено у “дивљим бићима” као што су пирати, урођеници из афричких племена, или животиње које по западним стандардима носе симболику „примитивизма“. Међутим, авантуристичка прича осамнаестог и деветнаестог века носи са собом и једну специфичну одлику управо у вези са „дивљим бићима“ и њиховим начином живота. Наиме, ова бића, у ма којој од наведених форми, доносе атмосферу тајанствености, у којој је само зло тешко спознати, па је и теже изборити се с њим. То с једне стране појачава значај херојских дела, док с друге овај аспект империјалистичке приче доприноси и дубљем тумачењу текста, дајући му значај и са психоаналистичког аспекта. Полазећи од непримерене претпоставке да сви облици друштва и културе који нису идентични с британском морају да се категоришу као нешто страног, односно Другог, онострани, тајанствено, могло би се рећи да је прича о авантури истовремено и прича о упознавању човека с тајанственим аспектима сопственог бића, односно прича о прикривеном присуству примитивног и инстинктивног чак и у цивилизованом друштву. Оваква вишеструка читавања у текст авантуристичког романа могућа су због тога што је, посматрано с аспекта нарације, приповедач у овим причама неретко и главни јунак, а чест је случај и да се та улога препушта свезнајућем приповедачу, персони самог аутора дела. Пошто обе приповедачке инстанце у великој мери омогућавају многобројне конотације, али и спречавају приступ причи с аспеката других ликова, читаоцу остаје могућност или да поверује у поршинско, основно значење текста, или да чита између редова, учитавајући идеолошке нијансе приче, при чему његова лична књижевна авантура губи на младалачком полету, али добија на проницљивости и аутентичности. Управо овај различит приступ причи као тексту, релевантан је и за жанровско одређење авантуристичког романа осамнаестог и деветнаестог века, у смислу одређења адекватне читалачке публике. Анализом књижевно-критичке рецепције показано је и да су ови романи често у време објављивања били нападани у критици која је препознавала оштрицу текста на дубљем нивоу и указивала на одрасле као циљну

публику, али и да су деца и млади, препознајући свој свет у једноставности прича на површинском нивоу, волели те приче, при чему су многи од романа преживели промену књижевног укуса публике током векова. Стога се чини да са структурне тачке гледишта ови текстови поседују амбивалентност која им омогућава да опстану и у канону књижевности за одрасле и у канону књижевности за децу и младе. Пошто су то приче у којима уживају не само деца већ и одрасли, авантуристички романи имају универзалну читалачку публику и трају у енглеској, али и светској књижевности, што је потврђено и њиховим многобројним адаптацијама у другим уметничким медијима. Империјалистичка авантуристичка прича – коначни је закључак ове дисертације – донела је са собом дух и идејне правце векова у којима је настајала, али је са аспекта књижевне традиције означила наставак класичне авантуристичке приче и најавила нове тенденције у развоју овог жанра. Писци новог доба, попут Луиса или Толкина, почели су да своје јунаке упућују у митске светове у којима и данас важе слични, архетипски етички кодекси и критеријуми, а мотив потраге и даље плени и нуди увек нове могућности интерпретације. Очигледно је да прича о авантури нема краја и да ће наставити да буди машту читалаца свих узраста, ма где се херојска дела одигравала. Она указује на непресушну потребу човека да лута у потрази за неоткривеним световима, вођен урођеном, природном радозналошћу, а то је истовремено и суштина писања као креативног чина. У том смислу и писци са својим ликовима, с једне стране, као и читаоци свих узраста с друге стране, и даље у оквирима авантуристичког жанра имају пред собом мноштво отворених, непознатих и узбудљивих путева.

VII. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Велики број свежих и релевантних закључака свог опсежног истраживања, спроведеног с истинском посвећеношћу али и чврстом научном утемељеношћу, Јелена Спасић је методолошки прецизно, прегледним и јасним стилем изложила у својој докторској дисертацији под насловом *Енглески авантуристички роман XVIII и XIX века: културолошки контекст и жанровско одређење*.

VIII. КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација Јелене Спасић под насловом *Енглески авантуристички роман XVIII и XIX века: културолошки контекст и жанровско одређење*, у потпуности је усаглашена с планом истраживања изложеним у пријави тезе. У техничком и структурном погледу, одликује се узорном реализацијом свих методолошких захтева. По својим свеукупним донетима у потпунијем осветљавању авантуристичког жанра, али и енглеске књижевности у целини, ова дисертација представља вредан допринос англистици и науци о књижевности, као и студијама културе. Висока научна вредност дисертације утемељена је на релевантним теоријским студијама и проницљивом критичком ишчитавању одабраних дела.

IX. ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене рада, комисија предлаже да се докторска дисертација под насловом *Енглески авантуристички роман XVIII и XIX века: културолошки контекст и жанровско одређење* прихвати, те да се кандидаткињи **Јелени Спасић** одобри приступ одбрани рада и стицање академског звања доктора књижевних наука.

У Новом Саду, 2. децембра 2011. године

др Зоран Пауновић, редовни професор за ужу научну област Енглеска и америчка књижевност (предмет: Енглеска књижевност); Филозофски факултет у Новом Саду; ментор

др Владислава Гордић-Петковић, редовни професор, ужа научна област: Енглеска и америчка књижевност (предмет: Енглеска и америчка књижевност, 2007; Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду)

академик Светозар Кољевић, редовни професор, ужа научна област: Енглеска и америчка књижевност (предмет: Енглеска и америчка књижевност)

